

Małgorzata Grzywińska-Rapca

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

STRUKTURA WYDATKÓW KONSUMPCYJNYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH

1. Wstęp

Wprowadzenie gospodarki rynkowej spowodowało rozwój orientacji polskich przedsiębiorstw produkcyjnych i koncentrację na dostosowaniu oferty rynkowej do potrzeb i preferencji konsumentów. Sukces rynkowy przedsiębiorstw uzależniony jest od właściwie rozpoznanego popytu, jego zróżnicowania i uwarunkowań. Przemiany gospodarcze i systemowe ostatnich lat spowodowały zmiany wzorców zachowań konsumpcyjnych. Współwystępują one ze stagnacją demograficzną, której bezpośrednią przyczyną jest nie tylko wydłużenie się okresu życia, ale również ograniczenie liczby posiadanego potomstwa. Zmiana modelu życia, z którym związany jest model realizowanej konsumpcji, wynika zarówno z zachowań demograficznych, jak i z uwarunkowań ekonomicznych.

2. Wydatki gospodarstw domowych na towary i usługi konsumpcyjne

W gospodarce rynkowej struktura dochodów ludności jest wypadkową działania praw rynku. Harmonia między dochodami ludności a strukturą potrzeb i strukturą wydatków jest oznaką równowagi rynku (Kramer 1997). W takiej sytuacji konsumenci realizują swoje wzory spożycia, przestrzegają racjonalnej hierarchii potrzeb, jednocześnie odczuwają duży stopień zadowolenia (Rudnicki 2000). Odzwierciedleniem zachowań konsumenta są wydatki ludności, a stopień zmiany struktury świadczy o zmianie warunków zaspokajania potrzeb (Szwacka-Salmonowicz, Zielińska 1996).

Miejszem, w którym przebiegają procesy konsumpcji i gdzie tworzą się określone hierarchie potrzeb i aspiracji, są gospodarstwa domowe. Efektywność wykorzystania zasobów materialnych i pieniężnych jest różna, niemniej jednak potrzeby żywnościowe plasują się na pierwszym miejscu w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne. Zestawienie wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę zawiera tab. 1.

Tabela 1. Przeciętne miesięczne wydatki gospodarstw domowych na 1 osobę w latach 2000-2003

Rodzaj wydatku	2000		2001		2002		2003	
	zł	%	zł	%	zł	%	zł	%
Towary i usługi konsumpcyjne	524,72	100	519,39	100	532,48	100	552,87	100
Żywność i napoje bezalkoholowe	175,19	33,39	177,72	34,22	171,05	32,12	177,82	32,16
Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	15,76	3,00	16,38	3,15	14,79	2,78	16,16	2,92
Odzież i obuwie	29,5	5,62	30,88	5,95	31,39	5,90	31,81	5,75
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii	102,4	19,52	107,82	20,76	116,68	21,91	129,57	23,44
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	39,89	7,60	29,85	5,75	32,94	6,19	34,12	6,17
Zdrowie	18,51	3,53	20,8	4,00	21,52	4,04	22,93	4,15
Transport	61,18	11,66	43,1	8,30	40,83	7,67	35,24	6,37
Łączność	17,81	3,39	22,17	4,27	25,4	4,77	26,23	4,74
Rekreacja i kultura	27,1	5,16	30,79	5,93	33,83	6,35	34,11	6,17
Edukacja	5,8	1,11	7,67	1,48	9,76	1,83	8,15	1,47
Restauracje i hotele	5,86	1,12	5,29	1,02	8,16	1,53	9,51	1,72
Inne towary i usługi	22,73	4,33	24,05	4,63	23,95	4,50	24,72	4,47

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.stat.gov.pl>.

Przedstawiona w tab. 1 struktura wydatków gospodarstw domowych w latach 2000-2003 obrazuje przywiązanie do wzorców spożycia. Poziom wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w latach 2000-2003 kształtował się na poziomie 32-34%. Im większy udział wydatków na żywność w ogólnych wydatkach, tym uboższe społeczeństwo (Kramer 1997). Najistotniejszym elementem struktury wydatków gospodarstw domowych jest żywność. Udział wydatków na żywność w analizowanym okresie był na najwyższym poziomie w roku 2001 i stanowił 34,12% ogólnych wydatków 1 osoby w gospodarstwie domowym. W roku 2001 najwyższy udział w wydatkach zajęły również takie grupy jak: napoje alkoholowe i tytoniowe

oraz odzież i obuwie. Wzrost cen i usług związanych z użytkowaniem i wyposażeniem mieszkań spowodował wzrost wydatków na tę grupę z 19,51% w 2000 r. do 23,43% w roku 2003. Taki stan wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym nie pozostał bez wpływu na wzory konsumpcji poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych. Rozkład wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych, których źródłem utrzymania są dochody z pracy lub świadczeń socjalnych przedstawiony został w tab. 2.

Tabela 2. Przeciętne miesięczne wydatki na towary i usługi konsumpcyjne na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2002 r. (w zł)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe					
	ogółem	pracowników	pracowników użytkujących gospodarstwa rolne	rolników	pracujących na rachunek własny	emerytów i rencistów
Towary i usługi konsumpcyjne	599,20	619,91	461,01	468,33	765,23	644,14
Żywność	171,83	159,95	160,70	180,89	178,44	198,78
Pieczywo i produkty zbożowe	30,34	28,68	28,81	29,83	30,26	34,42
Pieczywo	17,12	15,82	18,05	18,81	15,49	18,98
Makaron	1,58	1,43	1,34	1,36	1,55	2,00
Mąka	1,72	1,22	2,22	2,63	1,23	2,30
Kasza i płatki	1,18	1,19	0,96	0,89	1,42	1,32
Mięso	53,09	48,80	51,48	62,33	54,60	60,90
Mięso surowe w tym drób	24,40 9,70	21,47 8,41	24,86 10,08	33,07 11,19	25,46 9,09	28,14 11,78
Przetwory mięsne	27,99	26,66	26,14	28,86	28,47	31,84
Ryby	5,11	4,82	3,87	4,40	5,89	6,31
Mleko, sery, jaja	26,76	24,86	25,50	28,77	27,86	30,74
Warzywa	20,16	18,57	18,59	19,80	20,77	23,84
Pozostałe artykuły żywnościowe	201,88	251,71	83,78	40,85	357,08	185,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (*Budżety gospodarstw... 2003*).

Przeciętne miesięczne wydatki na produkty żywnościowe na 1 osobę w gospodarstwie domowym na najniższym poziomie kształtowały się w gospodarstwach rolników oraz pracowników użytkujących gospodarstwa rolne. Wydatki w tych grupach wynosiły odpowiednio 461,01 zł oraz 468,33 zł. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych wynosiły od 619,91 zł w gospodarstwach pracowniczych do 765,23 zł w rodzinach, w których głównym źródłem utrzymania była praca na własny rachunek. Jeśli za punkt odniesienia przyjmiemy przeciętne wydatki gospodarstw ogółem, to poziom wydatków wyższy od przeciętnego notujemy również w gospodarstwach pracujących na własny rachunek – o 21,68%, emerytów i rencistów

– o 6,97% oraz pracowników – o 3,34%. W ogólnych wydatkach na artykuły żywnościowe dominującą pozycję zajmują wydatki poniesione na artykuły mięsne, pieczywo i nabiał. Wynosiły one odpowiednio – w przeliczeniu na 1 osobę w gospodarstwie domowym – 53,09 zł, 30,34 zł i 26,76 zł. Stanowiło to 30,9% (mięso), 17,66% (pieczywo) i 15,57% (nabiał) ogólnych wydatków na żywność.

3. Zakończenie

Gospodarstwa domowe w ostatnich latach stanęły przed koniecznością zmiany dotychczas realizowanego wzoru konsumpcji z powodu różnych uwarunkowań. Przy spadku dochodów realnych w gospodarstwach domowych zmniejszyły się fundusze na dobra i usługi zaspokajające nie tylko potrzeby ponadpodstawowe. Zmiana relacji cen i usług oraz ograniczenie środków na konsumpcję pochodzących z funduszy społecznych spowodowały zmiany w strukturze wydatków gospodarstw domowych. Wzrost cen żywności nie spowodował wyższego poziomu zakupów, ale zmniejszenie udziału wydatków na żywność: w 2001 r. – 34,16%, w 2002 r. – 29,54%. Największe zmiany dotyczyły udziału wydatków na użytkowanie i wyposażenie mieszkań. Wzrost cen opału, nośników energii oraz czynszu wpłynął na zwiększenie wydatków w 2002 r. do 24,92%.

Do czynników najbardziej różnicujących dochody gospodarstw domowych należą: typ rodziny biologicznej, aktywność zawodowa, źródło dochodów oraz poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych w 2002 r.*, GUS, Warszawa 2003.
Kramer J., *Konsumpcja w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 1997.
Rudnicki L., *Zachowanie konsumentów na rynku*, PWE, Warszawa 2000.
Szwacka-Salmonowicz J., Zielińska Z., *Hierarchia potrzeb żywnościowych w 1993 roku na tle potrzeb 1986 roku*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, PAN, Warszawa 1996.
<http://www.stat.gov.pl>.

THE STRUCTURE OF CONSUMPTION EXPENDITURES OF HOUSEHOLDS

Summary

In the market economy system the directions of development of the market often depend on the behaviour by consumers. Expectations of consumers depend on numerous factors, including the economic ones. The level of income is the basic factor influencing the level of consumption. Consumers satisfy their needs while observing the rational hierarchy of those needs.